

Modern Devlet Olmanın Zorunlu Koşulu Ulus-Devlet Midir?

Şenol DURGUN*

In Turkey, the concept of modern-state is frequently associated (or interchangeably used) with the idea of nation-state, a version of the former. It is, however, clear that the concept of modern state has a broader framework that is also inclusive of that of nation-state. This article bases its problematic on the context of this view and argues the concept of modern state in terms of nation-state and non-nation state in the framework of the implementations of modern-state.

Giriş

Ulusalci söylemin çoğu, genelde batıda, özeld de Avrupa'da ortaya çıkmış olup, oradan siyasal bir söylem olarak yoğunlaşmış ve bütün dünyaya yayılmıştır. Haliyle bugünün dünyasında buradaki söylemin ve deneyimin evrenselleştirilmesi çabası ve görüşü hakimdir. Batının, özeld Avrupa'nın sahip olduğu bu deneyim, bir mukadderatmış gibi algılanmaktadır. Bu durum hem batılı toplumlar tarafından evrensel diye gösterilirken, hem de bu gelişmelerden etkilenen ve gidişatında hakimiyet kuramayan, dışarıdan gelen rüzgarlar doğrultusunda şekillenen batı dışı toplumlarda da hakimdir. Bundan dolayıdır ki, aynı tarihsel ve sosyal süreci yaşayamayan batı dışı toplumlarda ortaya çıkan modernleşme hareketleri ve oradan etkilenen siyasal söylem bu toplumlarda aynı tarz bir durum ortaya koymuş olmayıp, bunlardaki ulusalçılık vs. gibi hareketler patolojik bir niteliğe bürünmüşlerdir. Batıdan etkilenen, ona göre idari ve siyasi yapılar oluşturan bu ülkeler, yenileşme adına çoğunlukla geçmişlerinden çok daha fazla kendi toplumlarıyla sorun yaşar hale gelmişlerdir. Batıda yaşanan deneyim, geçmiş dönemden (feodalite) çok daha ileri bir örgütlenme ve kurumsallaşma getirirken, batılı olmayan toplumlarda aynı tarz sonuçlar (batılı ülkeler takip edilmek istendiği

* Yrd.Doç.Dr. Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

halde) elde edilememiştir. Burada en önemli sorun, batılı olmayan, ancak batıcı olan bu ülkelerin batıda meydana gelen değişiklikleri anlayabilecek, onları analiz edebilecek düşünsel birikimden yoksun olmasıydı. Çoğunlukla her konuda olduğu gibi, bizde de aynı durum geçerli olup, burada problemi teşkil eden “modern-devlet eşittir ulus-devlet” anlayışı veya algılanışı karıştırılmıştır. Batıda, devlet katında meydana gelen bütün değişiklikler ve değişimler, modern devlet adına hep ulus devletle özdeş görülmüş ve ona göre değerlendirilmiştir. Kuşkusuz ulus-devlet biçimi, batının temel bir çizgisi değildir. Zamandan ve mekandan bağımsız bir mekanizma olarak, Batının ulusal biçimli bir devlet örgütlenmesiyle temel bir bağı yoktur (Latouche, 1993: 88). Haliyle modern-devlet ulus-devlete eşdeğer olmayıp, daha farklı bir muhtevaya sahiptir. Bu bakımdan şu anda modern devlet oluşturmak için ulus-devlet adına yaşanan sorunları yaşamadan devam edebilmek mümkün müdür? Diğer bir ifadeyle, devleti modern-devlet yapacağım diye, illa da ulus-devlet tarzında bir anlayışa sevk etmek zorunda mıyız? Yoksa ulus-devlet dışında da modern olarak addedebileceğimiz bir başka modern örgütlenme anlayışı var mıdır?

MODERN DEVLET

Bugünkü anlamda bildiğimiz devlet, modern bir kurum olarak 16.yüzyılda ortaya çıkmış olup, bu yüzyıl şartlarında ondan daha da ileriye götürülemezdi. Modern devletin ve onunla bağıntılı her şeyin temel karakteristiği, modernliğidir (Hobsbawm, 1993: 101). Modern devlet, modern öncesi devletlerden bir çok açılardan farklı olan, farklılaşan devlettir. Özellikle modern öncesi devletlerde ülke kavramı devlet içerisinde marjinal bir rol oynamakta ve toplum yaşamında enstrümental (araçsal) bir role sahipti. Yani bir toplum/topluluk yaşam tarzı açısından farklılaşabilmek idi. “Ülke” de toplumun/toplulukların sadık olması gereken başlıca bir amaç değildi. Sözelimi Afrikalı kabileler, bir yerden bir yere giderlerken, yanlarına tanrılarını alarak gitmekteydiler. Onların taptukları tanrılar, o topluluklara kimliklerini veren; diğer topluluklardan onları ayıran ve kimliklerini sürdüren en önemli unsurdu. Burada “ülke”nin önemi yoktu. Aynı şekilde geleneksel müslüman topluluklarda da benzer bir durum söz konusu idi. Onlar da kendilerini diğer topluluklardan yaşam tarzları açısından ayırmakta olup, şahsi hukuklarını her nereye hicret etseler, oraya kendileri ile birlikte taşımakta idiler. Çünkü bu kanun/hukuksal normlar aynen Afrika kabilelerinde totemlerin oynadığı rol gibi, onların kimliklerini oluşturmakta idi. Bunun içindir ki, Osmanlı bu durumdan dolayı, müslüman olmayan diğer azınlık ya da dini gruplara “millet” sistemi altında kendi hukuklarıyla yaşama hakkını tanımıştı (Davison, 1977: 33-Aktar, 1993: 68). Ancak bu sadece Osmanlı’da olan bir olay olmayıp, Osmanlı öncesi Ortaçağ Avrupa ve Roma İmparatorlukları ile bazı değişikliklerle de olsa geleneksel Hindu toplumları için de geçerli olan bir olaydı.

Oysa modern bir devlette, modern öncesi dönemde hayal edilemeyecek kadar, ülke; moral, siyasi ve ontolojik bir öneme haizdir. Devlet olabilmenin vasfı,

sınırlarla belirlenmiş bir ülkeye sahip olmaktan geçmektedir. Böylece modern zamanlarda dışarıdan bakıldığında, herhangi bir devletin sınırlarının nerede başlayıp ve nerede sona erdiği bellidir. Modern devlet, yönettiği insanların hepsini kucaklayan bir toprak parçası (tercihan bölünmemiş ve sürekli) olarak tanımlanıyor, kendisi gibi diğer toprak parçalarından belirgin sınır çizgileriyle ayrılıyordu. Politik düzlemde öncekinden farklı olarak, ara-yöneticiler ve özerk kuruluşlar sistemine gerek duymayan, doğrudan bir egemenliği ve yönetimi söz konusuydu. Topraklarında yaşayan herkese aynı kurumsal ve idari düzenlemeleri dayatmanın yollarını arıyordu. Modern devlet gün geçtikçe kendi tebaasının, yani yurttaşlarının düşüncelerini dikkate almak zorunluluğuyla yüz yüze geliyor, yeni politik düzenlemelerde yurttaşlarına bir söz hakkı tanımak veya başka yollarla, yani vergi mükellefleri ya da potansiyel acemi askerler olarak, onların pratik onayı veya faaliyetlerine ihtiyaç duyuyordu. Kısaca devlet, ülkesel olarak tanımlanan bir halkı yönetmekte ve bunu kendi toprakları üzerinde en yüce yönetim temsilcisi olarak sürdürmektedir (Hobsbawm, 1993: 103). Böylece, devlet toplum üzerinde yasal ve meşru tek güç olup, halkla ilişkilerinde ve piyasa hareketlerinde yasal engellemeler koymak ve homojenleştirme oluşturabilme gücüne sahip bir aygıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık insanlar modern öncesi dönemde olduğunun aksine, bir yerden bir yere giderken, kendi tabii olduğu hukuku da göç ettikleri ülkeye taşıyamamakta, şayet bir ülkeye gideceklerse, gittikleri ülkenin yargısını kabul etmek ve onun otoritesine tabi olmak zorundadırlar. Modern devletle, kanunlar, bireyin rızası olsun ya da olmasın devletin sahip olduğu ülke üzerindeki her insanı bağlamakta ve gelecek olan insanlar için de bu kanunlar bağlayıcı olmaktadır. Devlet ülkesindeki her insan üzerinde belirlenen rasyonel normlar çerçevesi içerisinde otoritesini uygulamaktadır (Parekh, 1995: 27).

Modern bir devlette vatandaşlık genelde, o ülke sınırları içerisinde doğmakla kazanılan bir durumdur. Ancak, devletin koruması ülke içerisinde bulunan herkese, ister vatandaşı olsun ya da olmasın uygulanmaktadır. Oysa, modern öncesi döneme baktığımızda ise, aynı genel tutumu görmek mümkün değildir. Sözelimi Antik Yunan'da devletin koruması, mesela Atina şehir devletinde, sadece siyasi imtiyazı olan vatandaşlara ya da vatandaş kavramını hak edenlere veriliyordu. Onun dışındakiler ise ancak vatandaş bir hami bularak devlet koruması ve güvenliğine sığınabiliyordu. Feodal dönemde ise, koruma ya da hak talep etme soylulara aitti. Halbuki minimum düzeyde de olsa, yasal yönden bütün herkesin ülke sınırları içerisinde fiziksel koruması garanti altına alınması sadece modern devletlerdir. Modern devletle, devlet, artık eski konumunda olmayıp, otoritesine sahip olduğu ülke sınırları üzerinde vatandaşlarının ortak kimliğini de tanımlamaktadır. Kimlik tanımlamasını modern öncesi dönemde olduğu üzere, belli bir etnik ya da ırki kavimden yola çıkarak yapmamaktadır. Mesela, Britanya, Britishlerin yaşadığı yer demek değildir. Daha ziyade ister British olsun ya da olmasın Britanya'da yaşayanlar demektir. Bu bakımdan modern devleti tanımlarken, illa da ırki veya

etnik bir temelden hareket gerekli olmayıp, bunun dışındaki gerekçelerden yola çıkılarak da modern devlet tanımlaması yapılabilmektedir. Nitekim irki veya etnik bir temeli olmayan, sadece göçmenlerden oluşan modern devletler vardır. Önemli olan “ülke”nin siyasi temsilidir. Zira eski politikalar temsil kurumlarından mahrumdu ya da ülkesel olmayan açıdan bunları tanımlamaktaydı.

Modern öncesi dönemde bireyler; etnik, dini, sosyal ve ülkesel olarak bir çok kimliklere sahip olabilirken, aynı zamanda kendilerini birkaç kolektiviteye ait görebilirlerdi. Nitekim bu kimlikler ortak yaşamın zorunlu özelliği olarak kabul edilmiş ve varoluşları yöneticilere itaat koşuluna bağlanmıştır. Oysa modern devlette vatandaşların/bireylerin yine bu kimliklere sahip olmasında bir beis görülmezken devletin kendi katında imtiyaz verdiği, bunların üzerinde oluşturduğu kimlik, ülkesel kimlikti. İmtiyaz verdiği ülkesel kimlikle, bu farklı kimliklere modern devlet eşit mesafede durabilmiş, otoritesini ülke içine eşit yayabilmiştir. Aksi halde, devletin modernliğinin zemini ortadan kalkar. Bu yüzden modern devlet, üç açıdan zorunlu görülmektedir. İlki, her birey-vatandaş devlete ait olup, hiç kimse o devletin müsaadesi olmaksızın, ülkeden ayrılamaz veya ona dahil olamaz. Aynı şekilde, daha önce yukarıda da beyan ettiğimiz üzere, yargı hiç kimseye imtiyaz başılamaksızın, herkese aynen uygulanır. Modern öncesi dönemlerin aksine, insan ilişkilerini ve faaliyetlerini ülkeselleştirmekte ve totalize etmekte ve onlar arasındaki ilişkilerde tüm boyutları devletin kendisi vermektedir. İkinci temel özelliği ise, önceki dönemlerde var olan hükümet ve toplum birlikteliği hususunu ayırmaktadır. Bunların ikisi arasında modern devlet yeniden ilişki kurdurmakta ve tanımlamaktadır. Devlet, hem toplumdaki hem de hükümetten ayrı tutulmaktadır. Devlet, toplum ve hükümet arasında aracı konumuna getirilmiştir.

Sosyal olarak soyutlanmış ve şahsileşmemiş olan modern devlet, kendi farklı dili ile (kanun dili) konuşmaktadır. Modern devlette kanunlar sosyal kontrolün bütün biçimlerinden soyutlanmış ve kanunlara ayrı ve tek bir statü verilmiştir. Modern devletin temel vazifesi düzeni değil, kanuna dayalı düzeni kurmak ve onu sürdürmektir. Yani düzen kanunlara itaatle ya da uyarlanarak sağlanır. Zira modern devlet hukuki ve şahsi olmayan bir kurum olup, kanunlar bu açıdan ifade edilmektedir. Modern devlette sadece vatandaşların kanunlara itaati talep edilmemekte, kendisinin de (devletin) kanunlara karşı itaatkar ve saygı göstermesi istenmektedir.

Sosyal yönden soyutlanmış olan modern devlet, zorunlu karşıtı gibi, sosyal yönden soyutlanmış bireyler talep etmektedir. Modern devlet; sosyal statü, etnik, bölgesel, dini ve diğer kimliksel ve ekonomik durumlar gibi faktörleri gözönüne almayarak, bütün bu unsurları tercih ve isteklerinde kendi kendilerinin belirleyicisi birer araçlar olarak en çıplak tarzda tanımlamaktadır. Zira modern anlayışa göre, bütün insanlık bu tip özelliklere sahip olup, bunlardan dolayı insanlar arasında farklı muamelelere tabi tutulmalarının doğru bir anlayış olmayacağından, herkes devlet

katında eşit kabul edilmektedir. Herkes için bir kanun olup, hiç kimse onun dışında ya da üstünde değildir. Bunun için herkes resmi haklarını modern devlette eşit olarak kullanır, ya da kullanması gerekir. Çünkü eşitlik soyut yönden tanımlanmıştır. Haliyle modern devlet çok iyi organize olmuş, etnik, dini ve diğer tür farklılıklara sahip toplulukların varlığından oldukça huzursuzluk duymaktadır. Bunların iyi organize oluşu, eşitlik ilkesinin tam olarak tatbikini güçleştirebilir. Devletin modern karakterinin ortadan kalkmasına yol açabilir. Bu karakterin ortadan kalkmaması için ve ayrılıkların ortadan kalkabilmesi, ancak eşitlik ilkesiyle mümkün olmaktadır.

Modern devletin üçüncü temel özelliği, ilk ikisinde ortaya çıkan özelliiktir. Devlet yaptığı her faaliyette uygun yatırımlar kullanarak kanuna dayalı düzenini ve varlığını temin etmek zorundadır. Vatandaşlarına dönük olarak, yasal sınırlar dahilinde bir takım talepler için vatandaşlarını ikna edebilir. Halkın isteğini etkileyebilir, hatta kendi gücünü halkı manipüle etmede kullanabilir. Gerekliği zaman yasal çerçevede güç kullanabilir. Çünkü güç kullanımı, onun yasal çerçevede konuşma hakkı demektir. Topluca bir bütün olarak vatandaşlarının adına hareket etmesinden dolayı, onlardan itaat etmeleri hakkını kendinde bulabilmektedir. Modern öncesi dönemdeki politikaların aksine güç kullanma otoritesi merkezileşmiş ve modern devlet içinde toplanmıştır. Ancak, bu yasal çerçevede olmakta ve şiddetten de ayrılmaktadır. Bu konuda tekel (monopol) olması *de facto* bir durum olmayıp, *de jure*'dur (Parekh, 1995: 30).

Kısaca modern devlet ülkesel olup, sosyal olarak soyutlanmış, şahsileşmemiş ve egemendir. Otoriteyi kullanmada otonom kurumlara sahip bir bütün olarak toplum adına hareket eden ve kanuna dayalı düzeni sürdüren devlettir. Genelde modern olan devletler, ülkelerindeki çeşitli halkları, riskli de olsa bir arada tutmak arayışı içerisinde. Bu konuda fazla hassas olan devletler, ülke içerisinde çeşitli kimliklere ve farklılıklara sahip olan toplulukları başka bir modern devlet örgütlenmesi anlayışı (ulus-devlet) içerisinde toplamaya, farklılıkları eritmeye. hatta farklı olan bazı inançları (Yahudilik, paganizm) ve azınlık dillerini yasaklamaya çalışmıştır.

ULUS-DEVLET

Devletin ulusalcı teorisi, yukarıda anlatılmış olan bu unsurlardan farklıdır. Ulus-devlet anlayışı, devletin meşruluk, otorite ve birliktelik temelinde olduğu kadar, devletin yapısı ve maksatları ile ilgili olarak da aynı görüşlere sahip değildir. Yine de bu farklılıklara rağmen modern devletin getirmiş olduğu bazı düşünceleri almış, ancak onları aldığı gibi kullanmamış, onlara farklı muhteva katarak, diğer hususlarla birlikte bunları, tek bir çatı altında toplamaya çalışmıştır. Daha açık bir ifadeyle ulus, tarihin her anında var olan bir gerçeklik olmayıp, belli konaklara gelen toplumların oluşturdukları bir biraradalıktır. Yani ulusla kastedilen, ancak belli bir ülke üzerinde yaşayan, ama farklı dilsel, dinsel veya etnik kökenlerden gelen insanların ulusal ekonomi düzleminde oluşturdukları tarihsel bir inşa olduğundan, ulusu etnik bir tabanda görmek doğru değildir (Kılıçbay, 1997: 86). Zaten hiçbir

modern ulus, verili bir etnik temele sahip değildir. Ayrıca ne denli eşitlikçi olursa olsun, hiçbir modern ulus sınıf çatışmalarının ortadan kaldırılmasına tekabül etmez. Esas sorun, halkın kendi kendisini ulusal cemaat olarak devamlı olarak üretmesidir. Bu, ancak bireyin doğumundan ölümüne dek bir gündelik pratikler ve aygıtlar ağıyla *homo nationalis* olarak –aynı zamanda *homo economicus*, *homo politicus* ve *homo religious* olarak- kurabilmesiyle mümkündür (Balibar ve Wallerstein, 1993: 117). Yani düşünüldüğü biçimiyle ulus, kollektif egemenlikleri kendilerinin politik ifadesi olan bir devletle somutlaşan yurttaşlar topluluğuydu. Çünkü başka ne anlama gelirse gelsin, bir yurttaşlık ve kitlesel katılım ya da tercih unsuru ulus'ta hiçbir zaman eksik olmamıştır (Hobsbawm, 1993: 35). Ulusalılık, ulus birliğinde ısrar eder ve bu yüzden de ulusun bütün üyelerinin eşit olması hususunda çok hassastır. Toplumdaki bireylerin sosyal, ekonomik ve diğer eşitsizlik ve farklılıkları olsa da, ulusalılık (ulus-devlet) bunları tek bir toplumun üyeleri olarak görüp, hepsini eşit olarak kabul etmektedir. Nitekim tarihsel olarak baktığımızda, hemen hemen her ulusalcı (milliyetçi) hareket, kabilesel, bölgesel, kasta dayalı ve bazen de sınıfa dayalı hiyerarşilere, ruhani eşitliklere vs. hep saldırmıştır (Haddad, 1997: 8).

Her ne kadar ulus hakkında farklı yazarlar, farklı şeyler söyleseler de, genelde ulus-devletin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

İlk olarak, ulus, homojen kültürel bir birim olup farklı adet, sosyal uygulama, ahlaki değerler, bireylerarası ilişki tarzları, dil, ritüeller, mitler, mizacı özellikler, ortak bir anlamlar sistemi, doğal bir anlaşma zemini, ortak bir hissiyat vb. ile karakterize edilmektedir. Ayrı bir kimlik ya da bireyselliğe sahip olduğu gibi, diğerlerinden kesin bir tarzda ayrılmaktadır.

İkinci olarak, ulus belli bir tarzda vatandaşlarına şekil vermekte ve onları kuvvetli bir tarzda dönüştürmeye çalışmaktadır. Onları özel bir kimlikle donatmakta, şahsiyetlerini oluşturmakta ve yaşamlarına bir anlam vermektedir. Her ne kadar ulus, vatandaşlarının içinde ve onlarla var olsa da, ontolojik olarak (özel kimlik vermek vs.) bunlara öncül ve aşkındır. Hatta bunların ulusa bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Ulusalci yazarlara göre, ulusal kimlik, diğer kimliklerin temelini oluşturup, onlardan daha üst bir kimliktir.

Üçüncü olarak, ulus özel bir ülkeye (vatan, anayurt), yeryüzü evine bağlı olup, birey-şahıs onunla ilişkilidir. Ulus ve ülkesi iç içe geçmiş olup, biri diğerine bağlıdır. Ülkenin ulustan mahrum olması, fiziksel ve kültürel bütünlüğünün bozulması demektir.

Dördüncü olarak, bir ulusun bireyleri; kan bağıyla, evlilik ilişkileri, akrabalık ve ortak bir soyla birleşmektedirler. Geniş bir aile gibi ulusun üyeleri aynı etnik ya da kültürel birikime ait olup, birbirlerine karşı derin bir sadakat ve dayanışma bağı ile bağlanmışlardır. Kendilerinden öncekilere (yani atalarına) derin bir hürmet/saygı duymakta ve onların mirasını korumayı bir vazife bilmektedirler. Ülkelerini anavatan ya da atayurt olarak görürler ve ona çok sadıktırlar.

Beşinci olarak, bir ulusun üyeleri, kendilerinin kim olduğu ve nasıl meydana geldikleri konusunda kuvvetli bir aidiyet hissiyatı ile tarih boyunca nasıl geliştiklerine dair ortak bir düşünceyi paylaşırlar. Homojen ve birbirine bağlı “biz”i oluşturup, birlikte yaşama isteği kuvvetlendirilmekte, böylece birbirinden farklı ve düşman olmayan bir toplum yaratılmaya çalışılmaktadır (Parekh, 1995: 33).

Ulus; kültürel, dilsel ve az da olsa etnik olarak homojen olup, ailevi bir hissiyatla kendi bilincine haiz dayanışmacı sosyal bir gruba ve özel bir yeryüzü ülkesine, evlerine sahip olup, bunlara son derece bağlıdır. Aynı dili konuşan, aynı adetleri paylaşan, kendilerini benzer nitelikteki başka gruplardan ayıran, belirli ahlaki özellikler taşıyan insanlar topluluğunun adıdır ulus (Hobsbawm, 1993: 34). Ancak bu özelliklerin bazıları, uzun dönemde izlenen politikalarla oluşturulmuş olsa da, yine de ulusu inşa da yeterli değildir. Yani bir toplumun insanları dayanışma ve birlikteliklerini uzun süre devam ettirebilirler, ancak bu o toplumu ulus yapmada yeterli olmayabilir. Çünkü diğer özellikler olmadığı için, o toplum ulus özelliği kazanmaz. Zira birliktelik ve dayanışma hissiyatı tabiatında ailesel olmayıp, eğitimin suni bir ürünü olabilir. Aynı şekilde, bir topluluk kültürel olarak homojen olabilir, ancak diğer özellikleri bulunmadığı için ulus olmayabilir. Tersinden bir ulus dışarıdan gelenleri (göçmenleri) kabul edebilir. Onları kabul etmesi, onların farklılıklarını gidermede ve onları hakim kültür içinde asimile etmede başarısız kalabilir. Yani toplumu tek bir vücut haline getiremeyebilir.

ULUSALCI DEVLET VE ULUSALCI OLMAYAN DEVLET KARŞILAŞTIRMASI

Ulus-devlet anlayışına göre devlet; vatandaşlarının gönlünde ve fikriyatında derin köklere sahip, moral ve duygusal olarak onların devleti olup, soyut, şahsi olmayan ve resmi bir konumda değildir. Devlet, sadece yasal ve siyasal yönden düşünülmemekte, onun manevi yönü de olup, vatandaşlarının sadece maddi çıkarlarını geliştiren değil, ahlaki ve manevi yönden de onları tatmin edendir. Otoritesi, bireyselleşmiş ve tek tek atomize bireylerin rızasının toplamıyla değil, toplumun organik ve kollektif isteğiyle oluşmuştur. Bu durum ulusalcı görüşte, meşruluk ve otoritenin tek kaynağıdır. Zira, burada da vatandaşlar ortak manevi özü ya da yaşamı paylaşmakta, kendilerini bütün “bir” olarak düşünmektedirler. Devletin birliği ulusun birliğine dayanmaktadır. Burada devlet ve ulus özdeş olmaktadır. Gerçekten de kavram olarak ulus, ne halkla kendi simgesi arasında, ne de halkla devlet arasında hiçbir ara boşluk bırakmaz. İster yerel, ister etnik, ister dinsel, ister korporatif ya da siyasal olsun, her türlü reel veya potansiyel özellik bu kavram içinde bulunmamaktadır. Ulus tek-türdenleştirici, tek ve aynı olma isteğinin damgasını taşıyan bir birliktir. Bu bakımdan sadece cemaat çeşitliliğini değil, aynı zamanda oluşum olarak bir merkez etrafında örgütlenmiş toplumun da çatışmalı özelliğini yadsır. Ancak, ulusal bütünlüğün homojenleştirici eğilimi sadece dağınık

kalabalığı hedef almaz. Ulusal özellikler sadece devletin vesayeti altında olduğundan, toplumsalı da bir daha bozulmayacak biçimde istikrara kavuşturma eğilimindedir (Aktar, 1993: 93). Bununla birlikte, devletin ulusla özdeşleşmesi eğer bir karşı ulusalcılık yaratma riski taşıyorsa, devletin modernleşme süreci bu riski çok daha büyük bir ihtimal haline getirmektedir. Zira bu süreç, temel olarak yazılı "ulusal dil" in varlığı münasebetiyle o devlette yaşayanların homojenleşmesi ve standartlaşmasını içermektedir (Hobsbawm, 1993: 117).

Devlete bakış yönünden ulusalcılar, sosyal ve siyasal kurumları diğer devlet teorilerinden oldukça farklı görmektedirler. Onlar için her vatandaşın bileceği veya öğrenmesi gereken ortak dil çok önemlidir. Çünkü ortak dil; milli şuur, milli ruh, milli kimlik'in ifadesinin aracıdır. Ulusalçı olmayan devlet teorileri için, paylaşılan kültür kamusal alanla (ülke) sınırlı olup, siyasal rekabete ve değişime tabidir. Ulusalçı görüşte devlet, hayatın bütün alanlarını kapsamakta ve ontolojik temelde olup, yaşam tarzını veya milli ruhu yansıtmaktadır. Ulusalçı olmayan görüşte ise, devlet, yasal ve en iyi moral bir topluluk olup, eğitilmiş bir moral mekanla vatandaşlarından ayrılır ve onların ahlaki özgürlüklerine karşı saygılıdır. Ulusalçı görüşte devlet, tabiatında ruhani, hatta hemen hemen dini olup, vatandaşlarının sivil alandaki çoğu oluşumunu cezalandırmaktadır. Burada devlet kimliğinin kaynağıdır. Ayrıca sıradan ve moral kısıtlamalardan bağımsızdır. Haliyle en iyi örneğinde demokratik bir ulusal devlet kurmak varken, en kötü örneğinde ise tek halk, tek devlet, tek şef adına totaliter bir iktidar yaratmak için, yapay bir biçimde oluşturulmuş bir halk fikrine çağrıda bulunan modernleştirici, otoriter ve ulusalçı bir devlet karşımıza çıkar (Touraine, 1994: 159). Ulusalçı olmayan görüşte devlet, geniş bir aile iradesi olmayıp, kan ve soy bağı ile ilgili hiçbir eylemde bulunmaz ve prensip olarak da dışarıdakilere kapıları açıktır. Ulusalçılar ise kan ve soy bağına yatırım yapmakta ve özerk ve gayri şahsi yapısı dışlanma yoluyla belirlenmektedir. Zira ulusalçı görüşte ulus, fertleri bir araya getiren bir zincir olup, ruhaniyatı bu zincirden bütünüyle hariç tutmaktadır. Her ulusalçı, ulusun kökeni ve tarihinden izler taşımakta olup, zaman ve mekan içinde ulusun tekliği veya kimliğine devamlı vurgu yaparak ulusun ezeli bir geçmişten kaynaklandığına ve daha da önemlisi sınırsız bir geleceğe doğru kesintisizce ilerlediğine inanır. Zira ulusalcılığın büyümesi, rastlantıyı yazgıya dönüştürmesidir (Anderson, 1993: 25). Her ulusalçı, ulusal ailenin bütünlüğünün korunması ile ilgili olup, gerçek anlamda birinin, sözgelimi İtalyan ve Almanın kim olduğunu tanımlama arzusuna sahiptir (Shils, 1995: 95). Çünkü ulusalcılık (milliyetçilik), devlet oluşturmanın uygun bir tarzı ve yapısı ile ilgili bir teoridir. Bu konuda iki farklı tez geliştirilmektedir. İlki, bir grup insan, ulus olarak zaten oluşmuşlarsa, önceden tanımlanmış bir çeşit bütüncül ruhaniyatı teşkil etmişler demektir. Böylece, moral yönden kendilerinin sahip olduğu, bağımsız bir devlet oluşturmayı kendileri için bir vazife olarak görürler. Kendilerine ait bir devlet kurdukları zaman, onun temel vazifesi olarak; iç ve dış düşmanlara karşı ulusun birliğini korumayı belirlerler. İkinci olarak, bir devlet çok çeşitli insanlardan, etnik,

dini vs., oluşuyorsa, o bir ulus değildir. Haliyle ulus olabilmek için, vatandaşlarını uygun bir şekilde homojenleştirmeye çalışır ve görünmez ruhani bir bütün içerisinde bu farklı insanları yoğurmaya gayret eder (Parekh, 1995: 33-Gellner, 1952: 28).

ULUSAL VE ULUSAL OLMAYAN DEVLET UYGULAMALARI

İlk ulusalcı tez, bir ulusun bağımsız bir devlet olma mücadelesini haklılaştırırken; ikincisi, devletin bir ulusa dönüşme teşebbüsünü haklılaştırmaktadır. İlk durumda devletin varlığı öncesinde ulus oluşmakta; ikincisinde ise devlet bilinçli olarak vatandaşlarını özel bir yurttaşlık modeline göre eritmeye çalışarak ve sistematik ulusalcı programlar izleyerek, ulus-devleti meydana getirme arayışında olmaktadır. Devletin bu iki çeşidi ulus-devleti oluşturan iki farklı yolu temsil etmektedir (Hobsbawm, 1993: 100). Tarihte bunun arı örneklerini düşünmek zordur. Devletin veya yöneticilerin hayati rol oynamadıkları hiçbir ulus yoktur. Aslında uluslar da devletler gibi koşullara bağlı olarak oluşurken evrensel bir zorunluluktan doğmazlar. Ne uluslar, ne de devletler her çağda ve her koşulda var olurlar. Dahası, uluslarla devletler aynı koşullara bağlı olarak oluşmamışlardır. Ulusçuluk, ulus ile devletin birbirinin nasibi olduğunu, biri olmadan diğersinin eksik kalacağını ve bunun da bir trajedi olduğunu savunur. Ancak ulus da devlet de birbirlerine yönelmeden, birbirlerinden bağımsız ve kendi koşullarına bağlı olarak oluşmuşlardır (Gellner, 1952: 27). Daha sonra bunların birbirlerine yönelmeleri sözkonusudur. Bunu da ortaya çıkaran tarihsel ve sosyal şartlardır. Yalnız burada ulus-devlete giden bu iki yolu; tarihsel realitelerin tanımlanmasından çok, ideal tipler olarak ortaya koyuyoruz. Realite ile alakalandırılarak örneklendirirsek, genelde İsrail devlet olmaya başlayan bir ulus için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bazı nitelikleri ile Polonya ve Almanya uygulamaları da bu kategoriye düşmektedir. İkinci duruma örnek ise Fransa gösterilebilir. Fransa da bir devletin sistematik bir biçimde ulusu oluşturmasına örnektir.

Buradan da görüldüğü üzere, ulusalcılık her olayda, farklı bir yapı ve bünyeye sahip olduğundan, ulus-devlet uygulamaları da farklı bir mantığa sahiptir. Kendi kendine bilinçlenerek bir ulus devlet olma iç dayanışma ile (Almanya örneğinde olduğu gibi) ya da ulusal bağımsızlık yoluyla (İsrail örneği) devlet olma durumunda ulus, devletten önce gelmektedir. Zira o, politika öncesidir. Onun ırki, etnik ya da Siyonist ve Alman Nasyonalistlerin yaptığı gibi, etnokültürel temeline vurgu yapmaktadır. Böyle bir ulus, devlet olmaya başladığı zaman, devlet inşa etme mantığı ile kendini ona tabi kılmaktadır. Tersinden, bir devlet ulus olmaya başladığı zaman olay tersine dönerek, şimdi ulus inşa etme mantığına tabi olunmaktadır. Burada farklı/heterojen insan ve grupları, ulus içinde toplama, tekdüze etme arayışı vardır. Çünkü ulus, devlet ya da yönetici tarafından oluşturulmuş olan siyasi sürecin bir sonucudur. Bunlar ırki veya etnik açıdan değil, siyasi açılardan tanımlanmıştır. Sözelimi Fransız hükümetinin gittiği yol bunun en tipik örneklerindedir. Yerel dilleri tahrip ederek, illeri birleştirerek, insanları tek bir dil,

hukuk, kültür ve ulus potası altında Fransız kimliği içerisinde, vatandaş yaparak Fransız ulusu oluşturulmuştur (Touraine, 1994: 156). Gerçekten de Fransızlar devrimden beri dilsel birliktelikte çok belirgin biçimde ısrarlı olmuşlardır. Ancak, bir insanı Fransız yapan şeyin kuramsal olarak Fransızca'nın ana dili olması değil, özgür Fransız halkının diğer özgürlük, yasa ve ortak karakteristiklerinin yanında bu dili de öğrenmeye istekli oluşuydu. Bu anlamıyla Fransızca bilmek, İngilizce bilmenin Amerikan yurttaşlığındaki önemi gibi, Fransız yurttaşlığına üye olmanın koşullarından birisiydi (Hobsbawm, 1993: 117). Zira 1789'da Fransızların % 50'sinin Fransızca'yı hiç konuşmaması, yalnızca % 12-13'ünün doğru olarak konuşması, merkezi bir bölge dışında bile genellikle Fransızca konuşma alışkanlığının bulunmaması durumu sözkonusuydu (Hobsbawm, 1993: 80). Böylece devrimci Fransız ulusu öncelikle, ayrıcalıklı bir şekilde dil sembolü etrafında kurulmuştur. Siyasal birliğe; dilsel tek biçimlilik ile devletin demokratikleşmesiyle "taşra ağzı"nın fiksasyon nesnesi olduğu kültürel "partikularizm"lerin zorla bastırılması arasında sıkı bir bağ kurmuştur (Balibar ve Wallerstein, 1993: 132).

Genelde her ulus-devlet, dışarıdan gelenlerin ya da dışarıdakilerin yurttaşlık anlayışına zarar vereceğinden ya da bozacağından korkmaktadır. Şayet ulus-devlet etnik açıdan^[1] tanımlanmakta ise, İsrail'de olduğu gibi dışarıdakilerin ya da dışarıdan gelenlerin doğallıklarını nadiren kabul eder ya da etmez. Şayet ülkenin iş gücüne ihtiyacı varsa ya da cömert bir sığınmacı politikası uyguluyorsa, Almanya misali gibi, gelenlere kendi vatandaşlarına olduğu gibi eşit bir vatandaşlık statüsü vermekten kaçınarak, onları kabul eder. Çünkü ulusun hakim özelliklerini; kamu sembolleri, ritüeller, devletin söylem ve tasvirleri şekillendirir. Onların hiç birine göçmenler katılamaz; bunlar sadece ulusa değil, devlete karşı da görelilik olarak dışarıda kalırlar. Şayet ulusalcı devlet, etnik açıdan değil de, daha çok siyasal ve kültürel yönden tanımlanıyorsa; prensip olarak dışarıdakileri sadece devletin içine değil, ulusun içine de kabul eder. Ancak bunu yaparken o ulus devlete dahil olmak isteyenlerden bir bedel talep eder. Onlardan kendi yaşam tarzlarından vazgeçerek, dahil olmak istedikleri ulusun yaşam tarzı ve kültürünü tamamen kabul etmeleri ve bu şekilde ulus içine entegre olmaları istenir. Çünkü inanç ve örflerdeki her farklılık ülke yurttaşlığına meydan okumak gibi algılanmakta ve ondan korkulmaktadır. Sözelimi Fransız Devletinin, sömürge döneminden kalma müslüman kız öğrencilerin başörtüsü takmaları ısrarını, meydan okumak olarak algılaması ve ona karşı toleranssız olması gibi. Zira Fransızlar için bunların ısrarı, son derece önemli siyasi sonuçlar doğuracak, Fransız ulusunun birliğine, 200 yıllık tarihine ve Fransız ulusal kimliğine zarar verecektir.

[1] Aslında hiçbir ulusun doğal olarak etnik temeli yoktur. Fakat toplumsal oluşumlar ulusallaştıkça, içerdikleri, paylaştıkları ya da hükmettikleri topluluklar da "etkinleşir"; yani sanki kendiliğinden bir ilk kimliğe, kültüre, çıkarlara sahip olur; bireyleri ve toplumsal koşulları aşan doğal bir cemaat oluşturmuşçasına geçmişte ya da gelecekte temsil edilir hale gelir. Daha geniş bilgi için bkz. Balibar ve Wallerstein, 1993: 121.

Bütün bunlar gösteriyor ki, ulusalcılık, devlet kurmanın bir tarzı ile ilgili bir teoridir. Ulusalcı teoriye göre, ulus-devlet, devleti teşkil etmede tutarlı ve doğru, tatmin edici tek yolu temsil etmektedir. Devlet yüceltilirken, birey vatandaş ona ikincil kalmaktadır. Bireyin toplumun dışında bir anlamı olmadığı düşünülüyorsa, böyle bir yerde bireyin çıkarları, devletin çıkarlarına göre alt konumda demektir. Böyle bir devlet ya komüncü ya da kollektivisttir. Sözgelimi, Stalin ulusalcı değildi, ama devletçi idi. Bir devletin, diğer devletler pahasına, çıkarlarını insafsızca takip etmesi bencillik ve yağmacılıktır, ancak ulusalcılık (milliyetçilik) değildir. Bir şahıs, toplumun yaşam tarzını kuvvetle benimser ve onu korumak isterse bu da ulusalcılık değildir. Yaşam yolu benimsemede, çoğulcu ve açık olabilir, ancak bu durum da ulusalcı çizgiyi teşkil etmez. Kuvvetli bir dayanışma gösteren bir siyaset, arkadaşlık bağları ve kültürel homojineteye bağlılık, bazı ulus tarzı özellikler gösterse de, böyle devletleri ulus olarak nitelendirmek için yeterli değildir. Çünkü ulusalcılık devleti teşkil etmeye yarayan siyasal bir doktrindir.

Her ne kadar bazı modern devletler ulus-devlet değilseler de, ona benzer eğilimler göstermeye başlamışlardır. Çünkü her devletin içinde güçlü gruplar olup, bunlar sadece ulus-devletin istikrarlı, tutarlı ve moral yönden vatana sadık bir şekilde sahip olduklarına inanmaktadırlar. Bu insanlar böyle bir görüşü sık sık red etseler bile, ulusalcılık iç farklılıkların ve çelişkilerin giderilmesinde yararlı bir kaynak olarak, ekonomik kalkınma ya da savaş dönemlerinde harekete geçirici enerji ve milli ruhun üretildiği hükümetin güvenilir otoritesine olan güveni yükseltmektedir. Nitekim ulusalcı olmayan hemen hemen her modern devlet, bu tip ulusalcı ifadelerle başvurmuş ve devletin devamlılığı, açıktan veya örtük olarak, ulusalcılıkla gölgelenerek devam etmiştir.

Çoğu devletler ulus-devlet olmaya karşı koymaya çalışmıştır. Zira, ulus devlet örneklerini kültürel olarak bunaltıcı (ezici) görmekte, siyasi olarak da liberal bulmamakta idiler. Çünkü onların siyasal kompozisyonları ve tarihi, onların bu doğrultuda hareket etmesini imkansız kılmaktadır. Haliyle, ya radikal bir şekilde ulus-devletin geleneksel modellerini değişikliğe uğratarak kendi toplumsal yapısına uydurmaya çalışmakta ya da ulus-olmayan bir devlet tarzında yapılanmaktadır. İngiltere^[2], geleneksel ulus-devlet yapısının radikal olarak değiştirilmesi yönünden bu duruma en iyi örnek iken, Hindistan ulus-olmayan devlet örneğini karşılar.

United Kingdom (Birleşik Krallık) ulus-devlet değildir. Çünkü İskoçya, kendi yasa ve eğitim sistemine sahiptir. Britanya Parlamentosu ona müdahale etmez. Haliyle İskoçlar, ayrı bir yaşam yoluna sahiptir. İngiltere'nin sahip olduğu gibi, kendi kilisesine sahiptir. Britanya hükümetinin, İskoçya'nın işleri ile ilgili bir birimi vardır. Aynı şekilde, İskoçya Britanya Parlamentosu'nda nüfusunun hak ettiği kadar daha fazla temsil imkanına sahiptir. Hatta son İşçi Partisi iktidarıyla birlikte, İskoçya

[2] Bundan böyle genelde Türk okurları arasında yaygın olarak bilinen İngiltere'den, Britanya diye bahsedeceğiz.

daha fazla güç kazanmıştır. İskoçlar, Britanya siyasi kimliğine sahip olduğu kadar yüksek düzeyde ayrı bir kültürel kimliğe de sahiptirler. Onlar, özerkliklerini tek bir federal devlet altında anayasal güçler ayrılığı ile değil, İngiltere ve

120 İskoçya arasındaki Birlik Sözleşmesi ile kullanmaktadırlar. Bu durum, Britanya'nın federal değil, çok-uluslu devlet olduğunun gerekçelerinden biridir. Galler ve Kuzey İrlanda da İskoçya gibi bu imtiyazların çoğuna sahip olup, benzer şekilde, aynı derecede olmasa da Isle of Man, Jersey ve Guernsey Adaları da özerk bir yapıdadır. Britanya'da yıllardır devlet sermayeli Anglikan, Katolik ve Yahudi dini okulları vardır. Ancak bu okullar tarafından beslenen ve kültürel olarak farklı olan yaşamlarla ilgili zorluklar burada görülmemektedir. Çünkü devlet farklılıkları benimseyerek ya da onlara hoşgörülle yaklaşmaktadır. Sözgelimi Britanya devleti, Musevilere ait mahkemeleri tanımaktadır. Yahudiler, şayet taraflar isterlerse, aralarındaki meseleleri bu mahkemelere (Rabbinal Court) götürebilmekte ve de mahkemelerin vereceği kararların da tarafları bağladığını kabul etmektedir. Britanya yönetimi, bütün vatandaşlarının aynı sivil hukuka tabi olması zorunluluğunu getirmemektedir. Bu bakımdan Britanya siyasi bir kültürü paylaşmakta olup, bütüncül bir milli (ulusal) kültürü içermemektedir. Tabi olduğu genel hukukun; geleneğe, bölgesel ayrılıklara, modern öncesi çoğu uygulama ve göreneklere dayandırılmasına imkan tanımaktadır. Fransa'da çoğunlukla kamuda tartışmalara yol açan Müslüman toplulukların taleplerinde görülen zorlukların çoğu burada yoktur ve hatta bu hususu, onların Fransızlara karşı üstünlüğü olarak göstermektedirler (Parekh, 1995: 36-38).

Ulus olmayan devlet örneği olarak Hindistan uygulamasına bakarsak; bilinçli olarak ulus-olmayan devlet olma tercihi karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Hindistan, son derece adem-i merkezileşmiş ve bölünmüş uzun bir tarihe sahiptir. Birbirinden çok farklı, ancak tamamen entegre olmamış etnik, kültürel, dini ve dilsel grupları mevcuttur. Haliyle Avrupalı ulusalcı teorisyenlerin öne sürdüğü ortak tarih, din, dil, ırk yönünden bir araya gelmesi mümkün değildir. Bu düşüncelerin uygulanabilirlik zemini Hindistan'da hiçbir zaman olmamıştır. Uygulanmaya çalışılması durumunda Hindistan için felaket getirici sonuçlar vermesi kaçınılmazdır. Nitekim Hindistanlı liderler şunun çok iyi farkındaydılar ki; 20.yüzyılın ilk 20 yılı esnasında Hindular ulusalcılık fikri ile flörte başladıkları zaman, sadece Müslüman ve diğer azınlıklardan değil, kendilerinden olan bazı alt kastlardaki insanlardan da (Hindulardan) korkmuşlardır. Gandhi ve diğer Hindistanlı liderlerin Avrupa ulus-devletinin tekdüzeliği ve sıklığına, geleneksel Hindistan yaşamının çoğulculuğunu, hatta kaosunu, gevşekliğini tercih etmiş olması, Hindistan'ı Avrupa ulusalcılığından uzaklaştıran faktördür. Zira, genelde Avrupa dışı ulusal kurtuluş hareketleri kuramsal olarak Batı ulusalcılığını model almış olsalar da, pratikte kurmaya giriştikleri devletler, genel hatlarıyla Batı'da standart ulus devlet biçimi olarak görülmeye başlanmış olan etnik ve dilsel bakımdan homojen birimlerin tam zıddıydı (Hobsbawm, 1993: 179). Bu yüzden Gandhi'nin etkisi altında Hindistan; dil, din, ırk,

etnisite vs. gibi şeylere önem vermeyerek; farklı, çoğulcu, heterojen geleneksel Hindistan uygarlığını, Hindistanlılar için en iyi birleştirici unsur olarak görmüştür. Haliyle Hindistan diye bir ülkenin ortaya çıkarılması, ülkedeki insanlardan Hindistanlı olmalarının istenilmesi, ulusalcılıkla olmayıp, anayasaya bağlılıkla halkın, yasal, siyasal değerlere tabi olması, kamu ruhunun ve sorumlu vatandaşlığın geliştirilmesiyle olmuştur. Hindistan'ın bu biçimiyle ulus-devlet olmadığı devlet şeklinden bellidir. Çünkü ülke tek tip bir ceza kanununa sahipken, tek bir medeni kanunu yoktur. Nitekim, Hindistan halkının Müslüman olan kesimi kendi ayrı kanunları ile yönetilmekte ve devlet onlara müdahale etmemektedir. Çeşitli kabileler/topluluklar da kendi ayrı kanunları ile yönetilmektedir. Yine devlet, Hristiyan olan Hindistan halkının açıkça rızası ve onayı olmaksızın, kanun ve uygulamalarında hiçbir değişiklik yapmamaktadır. Çok sayıda azınlık eğitim kurumları mevcut olup, bunlar devletten cömert sayılabilecek oranda yardım almaktadır. Hindistan Anayasası, ilk ve orta okullardaki eğitimi, eyalet anayasalarına bırakmakta; merkezi hükümet hiçbir zaman ortak bir ulusal kültürün oluşturulması için zorunlu bir tavır ve tutum içinde olmamaktadır. Yani genelde Hindistan devleti, bir ulusun teşkilinde derin ayrılıklara sempatiyle bakmaktadır (Parekh, 1995: 40).

Hindistan gibi ABD de ulus-devlet değildir. ABD, kendini yöneten toplulukların gönüllü konfederasyonu şeklinde olmuştur. Göçmenler ülkesi olarak halkları, ortak soya, fikriyata, ortak etnisiteye veya kan bağlarına, asla sahip olmamıştır. Başlangıçta oluşturulan genel kimliğe (ABD vatandaşı) hoş bakılmasa da, zamanla bu kabul edilmiş, fakat bunun yanında birey-vatandaşlar, etnik kimliklerini de özgürce ifade edebilmişlerdir. Ulus-devlet olmayan ABD, dışarıdan gelenleri karşılamada ve kabul etmede herhangi bir zorluk içinde bulunmamıştır. Ancak daha önce de vurgulandığı gibi, kriz durumlarında ya da halkı harekete geçirmede hiçbir devlet, dolayısıyla ABD de, ulusal kaynaklarını kullanmada geri kalmamıştır. Ulusal çıkarlarını takip etmede son derece bencil olan ABD, göçmenlerin bütünleşme sorunlarında sık sık yoğun ve marazi yurtseverliğe başvurmaktan da çekinmemiştir. Bu durum, daha çok okullarda kültürel olarak doktrinleşmeyi sağlamak, bayrak sallama ve ulusal marşlarını söylemek vs. tarzında cereyan etmektedir. Ancak, bütün bunlara rağmen, ABD'nin yurtseverliği, Amerikan idealleri ve yaşamı, otonom yapısı ve dinamik sivil toplumu üzerine yoğunlaşmış derin ayrılıklara ve dış kültürel etkilere sempatiyle bakmakta, onlara açık olmaktadır (Shils, 1995: 103). Buna göre farklı ulusalcılıklar, farklı şekilde yapılaşmış ve her biri etnisite, ülke, dil ve tarih gibi unsurlara farklı şekilde önem vermişlerdir.

Fiziksel özellikler, atayurt gibi, üzerine vurgu yapan, ortak soy, akrabalık hissiyatı ile özdeşleşmiş etnisite kavramı yalnız Avrupa'ya ait olmayıp, dünyanın geri kalan bölgelerinde de sınırlı da olsa bir ilgiye haizdir. Araplar kendilerini etnik bir grup olarak değil, ortak kültür, tarih, din ve dil'i paylaşan bir topluluk olarak görmektedirler. Çünkü İslam dini, Müslüman Araplar için ulusal yaşamın ve siyasi

birliğin başlıca yaratıcı unsurudur. Bunların kültürel ve manevi bağları, hem ülkesel, hem de coğrafi ayrılıklardan çok daha fazla kuvvetli olup (her ne kadar Türk yöneticiler herhangi bir teşebbüste bulunmasalar da), Türk yönetimi altındaki yıllarında da ulusalcılıklarından hiçbir şey kaybetmemişlerdir (Zeine, 1973: 132). Diğer faktörler (dil, tarih) önemli olmakla beraber, ulusalcılık düşüncesinde din hala hakim faktör olmaya devam etmektedir. Daha çok da bu ulusalcılık düşüncesi hem politik, hem de dini canlanma, hem pozitif, yani bütün Arapları birleştirme idealinde zorlayıcı kurucu bir amaç olmuş, hem de Batıya karşı uzlaşmaz tavrı ile negatif, hem seküler ve hem de teokratik bir hareket olarak ortaya çıkmıştır (Zeine, 1973: 89).

Yukarıda vurgulandığı üzere Hindistanlılar kimliklerini, etnik yönden değil, kast ve dil grupları yönünden tanımlamaktadırlar. Gerçekten de Hindu toplumu otonom kasta bölünmüş olduğundan dolayı, geniş bir etnisite paydası oluşturmak için kast yapısını aşmaya imkan yoktur. Bu demektir ki, Avrupa'da etnik gruplar ulusalcılık için hazır bir temel bulmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki, burada ulusalcılık etnik boyutta gidebilmekte, o esasta yeşerebilmektedir. Nitekim etnik kimlik çoğu Avrupa uluslarının gelişmesinde merkezi ve hayati bir rol oynamıştır. Avrupa dışında durum böyle değildir. Buralardaki ulusalcı hareketlerde etnisite sınırlı rol oynamıştır. Bunun içindir ki, ulusalcı hareketler kültüre, dile, dine dayalı olmuştur. Haliyle bu bölgelerdeki (Avrupa dışında) ulusalcılık çok farklı dinamiklere ve bundan dolayı da farklı mantığa sahiptir. Çünkü dil, kültür vs sonradan kazanılabilir. Ancak etnisite kazanılmaz. Bu yüzden buralardaki ulusalcılık dile, kültüre vs. bağlı olması hasebiyle, etnisiteye bağlı olanlara göre yalnız ve kapalı olamaz. Bunun yanında dine dayalı bir ulusalcılık da, dinin sahip olduğu tabiata göre farklı biçimler almaktadır. Sözgelimi Yahudilik ve Hinduizm çok farklı ulusalcılık ortaya çıkarmaktadır (Parekh, 1995: 43). Ancak bütün bu farklı şekillere rağmen, ulusal-devlet biçimi, Avrupa için modernliğin toplumsal uzlaşması olmuştur. Dünyayı olduğu biçimiyle çekip çeviremeyince ya da örgütsüzlük içinde ona egemen olamayınca Batı, toplumsal bağın hem soyut, hem de gerçekçi yuvası biçiminde serpilip gelişmiş ve de her yönden dünyaya tekel olmaya çalışmıştır (Latouche, 1993: 89).

SONUÇ

Genel olarak bakıldığında görülecektir ki, bütün modern devletler sadece ulus-devlet tarzında örgütlenmiş olmayıp, onun dışında kendi sosyal-siyasal şartlarına göre de bir örgütlenme tarzı geliştirmişlerdir. Bu tarz ülkelerde ulusalcılık siyasal olarak sınırlı bir rol oynamaktadır ve sınırlı bir ilgiye sahiptir. Yalnız ulus-devlet olmayan devletlerde, kollektif çıkarlarını elde etmede, aynen ulusalcı devletler gibi saldırgan ve bencil ve hatta ulus-devletlerden daha fazla da çıkarıcı olabilirler. Bununla birlikte bu tür hareketi ulusalcı nitelemek doğru bir tanımlama değildir. Aynı şekilde her bağımsızlık hareketini ulusal olarak nitelemek de doğru olmayıp, aşağı yukarı her ülke kendini homojen, dayanışmacı; etnik bilinç ve kültürel yönden

benzer görerek yabancı yönetimden kurtulmak isteyebilir. Haliyle bu benzerliklerden kalkarak, bu hareketleri ulusalcı olarak nitelemek için çok az gerekçemiz vardır. Çünkü ulusalcılık bir ülkenin bağımsızlık talebini haklılaştırmanın özel bir yolunu yansıtmakta olup, burada bir grup insan moral bir bütünlük oluşturarak, homojen ve çok uzun süreli kolektif kimliği paylaşarak, self-determinasyonu tarihi bir hak olarak görürler.

Daha önce de vurguladığımız üzere, hiçbir ulusalcılık benzer değildir. Her ne kadar ulusalcı hareketler ortak bazı unsurlar paylaşırsa da, bu unsurlar her hareket içerisinde farklı ilişkilendirilmekte ve farklı tanımlanmaktadır. Bazı ulusalcı hareketler ülkesel, bazıları etnik, diğer bazıları ise medeniyetsel, ya da dinsel olabilir. Çünkü her biri ağırlık verdiği unsurlara göre farklı iç mantığa sahiptir. Nitekim bazı hareketler sömürgeciliğe karşı durarak ortaya çıkmış olup farklı stratejiler ve usulplar geliştirmişlerdir. Bazıları ise çok geniş bir “pan” unsura haiz ve geniş bir tarihsel, coğrafik ve kültürel temellere sahiptir. Bu yüzden bazı ulusalcı liderler, ulus ve devletin çok farklı yapılarda olduğunu farkederek, ona göre hareket etmişlerdir.

Ulusalcılık fikriyatının Avrupa’da ortaya çıktığı ve daha sonra dünyanın diğer bölgelerine yayıldığı, çoğu Avrupalı olmayan liderlerin bu düşüncelerden çok etkilendiği doğru olsa da, bu düşüncelerin sadece Avrupa’da olduğu sonucuna varmak yanlıştır. Avrupa dışı bölgelerde çok değişik ulusalcı söylemler geliştiği ve uygulandığı bir vakiadır. Çünkü çoğu Avrupa dışı ülkeler, çok zengin ve çok gelişmiş gelenek ve düşüncelere sahip olup, “bağımsızlık” ve “boyun eğme” gibi kavramların arasındaki farkın Avrupalılar tarafından kendilerine söylenmesine ihtiyaçları yoktur. Zira zengin bir mirasa sahip olan bu ülkeler, yeni düşüncelerle bu mirası yeniden yorumlamış ve sömürgeci veya işgalci güçlere karşı bu gelenekle karışmış düşünceleri kullanmışlardır. Bundan dolayı genelde bu düşünceler, Avrupa’dan farklı olarak dini söylemler kullanmıştır. Sözgelimi Alman ulusalcı düşünceleri Avrupa dışında mevcut değildir. Yani batı dışı toplumlar Avrupa’dan aldığı düşünceleri yerleştirerek, kendi geleneklerinden türettikleriyle onları yorumlamışlardır. Haliyle Avrupa dışı ulusalcı söylemleri anlamak için, her ülkenin kendi söylemini, kendi dili ile anlamak ve çalışmak zorundayız. Her ne kadar bütün ulusalcı söylemler Avrupalı olsa da, Avrupa’yı çok fazla kutsamamakta ve ona kıymet vermemektedir. Çünkü bunlar kendi şartları içerisinde kendi tarzını oluşturduklarından, kendilerinininkini daha doğru kabul etmektedirler.

Kısaca gelişmiş ülkelerin sahip olduğu yegane tarz, ulusalcı tarz olmayıp, onun dışında da yapılanma yolu vardır. Modern devlet tabiri sadece ulus-devletle sınırlı kalmayıp, onun dışında da örgütlenme biçimine sahiptir. Madalyonun iki yüzü gibi, modern devlet dediğimiz zaman, madalyonun sadece bir yüzünü değil (ulus-devlet) diğer yüzünü de gözönüne alarak (ulusalcı olmayan modern devlet) değerlendirmek gerekir. İnsanlara modern devlet oluşturmanın tek yolu olarak ulus-devleti göstererek, onun dışında başka çıkar yol olmadığını empoze etmeyi; sosyal ve

siyasal gelişmelerin tabii akışına yön vermeye çalışmayı; toplumu sıkı denetim altında tutmanın başka yolu olmadığı düşüncesini yaymayı, dünyadaki gelişmiş bazı modern ülkelerine (ABD, Britanya vs gibi) bakarak anlamak mümkün değildir.

124 KAYNAKÇA

- AKTAR, Cengiz (1993), *Türkiye'nin Batılılaştırılması*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ANDERSON, Benedict (1993), *Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (Çev. İskender Savaşır), Metis Yayınları, İstanbul
- BALIBAR, Etienne ve WALLERSTEIN, İmmanuel (1993), *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (Çev. Nazlı Ökten), Metis Yayınları, İstanbul
- DAVISON, R. (1977), "Nationalism as an Ottoman Problem and the Ottoman Response", In *Nationalism In A Non-National State-The Dissolution of the Ottoman Empire* (Ed. W.W. Haddad and W. Ochsenwald), Ohio State University Press, Ohio
- GELLNER, Ernest (1952), *Uluslar ve Ulusçuluk* (Çev. Büşra Erşanlı Beker ve Günay Gökse Özdoğan) İnsan Yayınları, İstanbul
- HADDAD, W.W. (1977), "Nationalism in the Ottoman Empire" In *Nationalism In A Non-National State-The Dissolution of the Ottoman Empire* (Ed. W.W. Haddad and W. Ochsenwald), Ohio State University Press, Ohio
- HOBBSAWM, E.J. (1993), *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: "Program, Mit, Gerçeklik"*, (Çev. Osman Akınbay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- KILIÇBAY, Mehmet Ali (1997), "Türkiye Tarihi Ne Zaman Başlar", *Türkiye Günlüğü*, Yaz, Sayı: 46
- LATOUCHE, Serge (1993), *Dünyanın Batılılaşması*, (Çev. Temel Keşoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- PAREKH, Bhikhu (1995), "Ethnocentricity of the Nationalist Discourse", *Nations and Nationalism*, Vol.1
- SHILS, Edward (1995), "Nation, Nationality, Nationalism and Civil Society", *Nations and Nationalism*, Vol.1
- TOURAINE, Alain (1994), *Modernliğin Eleştirisi* (Çev. Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- ZEINE, Zeine N. (1973), *The Emergence of Arab Nationalism*, Caravan Books, New York